

«Гендер і дозвілля»

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДОЗВІЛЛЯ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОЗВІЛЛЯ З ПОЗИЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ.....	6
1.1. Дозвілля як об'єкт наукових досліджень: специфічні ознаки, функції, принципи та рівні	6
1.2. Гендерний аналіз дозвіллевої діяльності чоловіків і жінок	10
Висновки до розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ЗУМОВЛЕНОСТІ ДОЗВІЛЛЄВИХ ПОТРЕБ ТА ІНТЕРЕСІВ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК.....	17
2.1. Емпіричне дослідження гендерних відмінностей у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок	17
2.2. Шляхи подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля	22
Висновки до розділу 2	26
ВИСНОВКИ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	28
ДОДАТКИ	31

ВСТУП

Актуальність дослідження. На шляху перетворень українського суспільства від авторитарного до демократичного наша держава робить кроки у впровадженні політики гендерної рівності. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок» (2005), парламентські слухання на тему «Рівні права та можливості в Україні: реалії та перспективи» (2006), Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року, проголошення 2007 р. роком гендерної рівності свідчать про те, що в Україні питання гендерної рівності починає впроваджуватися на державному рівні. Україна ратифікувала міжнародні документи щодо забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок (Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Цілі розвитку тисячоліття), визначивши забезпечення гендерної рівності як важливої складової подальшого розвитку та як одного з пріоритетів державної політики.

Проте, є підстави стверджувати, що українське суспільство залишається патріархальним у поглядах щодо участі чоловіків і жінок в різних сферах життя, зокрема в дозвіллевій. Гендерні норми і стереотипи, які визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, закріплюючи домінуюче становище перших і дискримінаційні практики щодо останніх, стають причиною гендерної забарвленості дозвілля. Така ситуація призводить до поглиблення гендерної нерівності у сфері відпочинку і спричиняє орієнтованість дозвіллевих практик передовсім на стать, а не на здібності та інтереси особистості.

З огляду на зазначене, актуальним видається вивчення гендерних аспектів дозвілля чоловіків і жінок. Будучи сферою вільного розвитку індивіда, з одного боку, дозвілля є одним із провідних факторів впливу на людину; з іншого, гендерні стереотипи обмежують чоловіків і жінок у виборі дозвіллевих занять.

Аналіз наукової літератури показав, що проблема дозвілля, як соціокультурного явища, привертає увагу спеціалістів різних галузей наукового знання, зокрема соціологів (В. Балахтар [2], В. Піча [24], Н. Цимбалюк [28] та ін.), психологів (О. Захарко [12], О. Кошонько [16] та ін.), культурологів (В. Кірсанов [14], І. Петрова [22; 23] та ін.), педагогів (В. Бочелюк [4], А. Воловик і В. Воловик [5] та ін.), соціальних педагогів (Л. Завацька [11], Н. Максимовська [19], О. Ярмоленко [30] та ін.). При цьому лише побіжно розглядаються гендерні аспекти дозвіллевих практик чоловіків і жінок (К. Адамська [1], О. Гончаренко [8], І. Карабедова [13] та ін.).

Таким чином, актуальність проблеми гендерно забарвленого дозвілля та недостатнє її висвітлення в науковій літературі зумовили вибір теми дослідження *«Гендерні аспекти дозвілля»*.

Мета дослідження: теоретично та експериментально дослідити проблему гендерної зумовленості дозвілля як соціокультурного явища, визначивши гендерні відмінності дозвіллевих практик чоловіків і жінок.

Об'єкт дослідження – дозвілля як соціокультурне явище.

Предмет дослідження – гендерна забарвленість дозвіллевих практик чоловіків і жінок.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

1. Висвітлити сутність та основні структурні складові дозвілля.
2. Здійснити гендерний аналіз дозвіллевої діяльності як соціокультурного явища.
3. Експериментально дослідити гендерні відмінності дозвіллевих практик чоловіків і жінок.
4. Сформулювати пропозиції щодо шляхів подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля.

Для досягнення поставленої мети були використані **теоретичні** (аналіз синтез, порівняння, узагальнення для розкриття основних понять та опрацювання матеріалів наукової літератури з досліджуваної проблеми) та **емпіричні** методи (анкетування, обробка й інтерпретація дослідницьких

даних щодо гендерних відмінностей у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок, узагальнення результатів дослідження).

Організація дослідження. Дослідження проводилося протягом 2017 р. Експериментальною базою дослідження став Центр дозвілля молоді.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці на основі результатів емпіричного дослідження гендерних відмінностей дозвіллевих практик чоловіків і жінок пропозиції щодо подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел (30 найменувань), додатків; містить 7 таблиць. Повний обсяг дослідження становить 38 сторінок, із них основний текст – 30 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДОЗВІЛЛЯ З ПОЗИЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

1.1. Дозвілля як об'єкт наукових досліджень

Відпочинок, дозвілля, розваги, як і праця, є незамінними компонентами життєдіяльності людини. Саме на дозвіллі людина не обмежена зовнішніми чинниками, має змогу виразити себе, розвивати власну особистість, отримати естетичне чи моральне задоволення, яке вона не отримує під час трудової діяльності.

Але дозвілля не завжди сприймалося як певна соціально-культурна цінність. Характерною особливістю ставлення з боку суспільства було нерозважливе хибне ставлення до вільного часу та дозвілля як до чогось неважливого, вторинного, не визначального у житті людини. Про це, зокрема, свідчать прислів'я, в яких протиставляється діло і розваги, трударі і нероби. Не заперечуючи в цілому народну мудрість про те, що ділу людина має приділяти багато часу, а розвагам лічені години, хочеться підкреслити, що розуміння дійсного значення вільного часу, дозвілля стало відбуватися не так давно.

Зміни у розумінні цінності дозвілля відбулися у 1960-х роках. Трансформувалися традиційні уявлення про роль і значення дозвілля в суспільстві, його функції, принципи, стереотипи дозвіллевої поведінки. Динаміка суспільного розвитку змінила конфігурацію, обсяг та якість дозвілля в соціумі, внаслідок чого сформувалося усвідомлення того, що дозвілля є необхідною умовою, важливим чинником культурної і соціальної репродукції сучасного суспільства, його оптимального функціонування і розвитку.

Нині дозвілля, як соціокультурна категорія, є об'єктом вивчення різних наук. Так, філософія досліджує дозвілля як вільний час та вільний простір

для здійснення специфічних соціальних процесів, аналізуючи витoki виникнення вільного часу, його соціальну цінність і взаємозв'язок з часом робочим. Соціологія здійснює кількісний і статистичний аналіз провідних дозвіллевих тенденцій, аналізує залежність дозвіллевої поведінки людини від соціальних чинників (віку, статі, освіти, сімейного стану, соціального статусу, професії, умов проживання тощо). Психологія звертає увагу на потреби і мотиви, що визначають поведінку та вчинки людини у час дозвілля. Окремі аспекти дозвілля вивчаються й педагогами: одним з основних завдань педагогіки є розвиток соціальної активності і творчого потенціалу особистості, організації різноманітних форм дозвілля і відпочинку, створення умов повної самореалізації особистості у сфері дозвілля [2, с. 53]. Отже, представники різних наук досліджують проблему дозвілля з позиції власного предмета дослідження та в межах конкретно-наукового підходу.

Звернення до наукової літератури з означеної проблеми (В. Бочелюк і В. Бочелюк [3, с. 8], Н. Цимбалюк [28, с. 5], О. Ярмоленко [30, с. 205] та ін.) дозволило з'ясувати, що під дозвіллям варто розуміти сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру. Дозвілля відрізняється від інших видів діяльності людини тим, що здійснюється відповідно до потреб і бажань індивіда, з метою отримання задоволення у процесі самої діяльності.

Вітчизняна дослідниця І. Петрова відзначає, що дозвілля має такі специфічні ознаки: 1) свобода вибору, добровільність участі, свобода від обов'язків – дозвілля передбачає звільнення людини від тих функцій, які покладають на неї різні соціальні інститути (сім'я, школа, церква, суспільство); 2) бажання отримати задоволення, розваги та відпочинку, урізноманітнення життя – у дозвіллевій діяльності важливим виступає не результат, а можливість вільної реалізації функціональних можливостей – фізичних, інтелектуальних, емоційних, тощо; 3) компенсаційність дозвілля – виявляється у самоствердженні та реалізації тих творчих потенцій людини,

які не можуть розкритися у професійно-трудовій, суспільній, освітній, сімейній сферах [22, с. 7].

Відповідно до цього, зауважують дослідники (Л. Завацька та ін.), дозвілля може виконувати властиві йому функції: 1) *рекреаційна* – зняття виробничої перевтоми, психологічної перенапруги, відтворення фізичних, інтелектуальних і емоційних сил людини; 2) *комунікативна* – розширення можливостей для спілкування, подолання самотності, знаходження нових друзів; 3) *соціальна* – сприяння інтеграції людини в суспільство, задоволення можливості самоствердження; 4) *творча* – розвиток творчого потенціалу особистості за межами професійно-трудової і сімейно-побутової діяльності шляхом участі у дозвіллевій діяльності; 5) *ціннісно-орієнтаційна* – формування системи ціннісних уявлень та орієнтацій особистості; 6) *пізнавальна* – задоволення потреб індивіда в додатковій інформації, розширенні і набутті нових знань; 7) *виховна* – розвиток засобами дозвілля особистісних потенціалів людини [11, с. 43]. Функції дозвілля відповідають соціальному замовленню суспільства, а також потребам, бажанням та інтересам окремої особистості.

Відповідно до соціальних функцій дозвілля дозвіллезнавці виділяють такі його рівні: 1) *пасивний відпочинок* – не має перспективних цілей, дозволяє звільнитися людині від виробничої перевтоми, побути у спокої, психологічно розслабитися; 2) *розважальне дозвілля* – включає прогулянки, спортивні видовищні шоу, відвідування театрів, ігри; сприяє емоційній і фізичній розрядці; 3) *пізнавальне дозвілля* – передбачає активну участь у дозвіллевій діяльності, спілкування в хобі-групах, формує світогляд людини, розвиває її духовний світ, соціальні зв'язки і творчі уподобання; 4) *творче дозвілля* – характеризується духовною насиченістю, соціальною активністю, сприяє культурному збагаченню, створенню нових цінностей [23, с. 111].

Для розуміння сутності дозвілля, як соціокультурної практики, не менш важливим для нас є висвітлення принципів організації дозвіллевої діяльності. За І. Петровою, до останніх відносять: 1) принцип інтересу – врахування

інтересів особистості, відповідність дозвіллевого заняття її нахилам і уподобанням, що сприяє не лише їх задоволенню, а й пробудженню нових потреб і запитів, формує нові духовні цінності; 2) принцип системності – організація дозвіллевої діяльності з метою раціонального використання вільного часу, розвитку соціальної активності та індивідуальної ініціативи людини; 3) принцип добровільності – незалежність дозвілля, відсутність регламентації з боку держави та інших структур, вільний вибір людиною дозвіллевих занять; 4) принцип диференціації – врахування особливостей різних верств населення: умов праці, професійних інтересів, віку, статі, рівня духовного розвитку; 5) принцип доступності та якості дозвіллевих послуг – задоволення потреб і запитів клієнтів дозвіллевого закладу, систематичне вивчення їх бажань, прогнозування розвитку дозвіллевої сфери; 6) принцип відповідності дозвіллевих послуг місцевим умовам: політичним, соціально-демографічним, економічним, культурно-освітнім, практичній діяльності людини [22, с. 47–48].

Дослідники А. Воловик і В. Воловик до основних принципів дозвілля відносять: 1) принцип інтересу визначає особисті потреби та інтереси людини як домінуючий мотив дозвіллевої діяльності; 2) принцип єдності рекреації і пізнання полягає у розширенні кругозору людини, підвищенні її культурного рівня, виступає спонукальною основою саморозвитку або самоосвіти для фахової діяльності в якійсь новій для індивіда сфері; реалізується у формах, які є джерелом масового поширення інформації (телебачення, радіо, преса, популярні лекції, зустрічі) [5, с. 35].

Спільним для зазначених авторів є виокремлення ними у дозвіллі принципу інтересу як провідного. Адже, на їх думку, якщо особистості не буде цікаво, то вона не стане брати участі у тому чи іншому виді дозвіллевої діяльності. Тому організаторам дозвілля, слід враховувати індивідуальні особливості, інтереси та запити учасників дозвіллевої діяльності.

Варто зауважити, що принципи і функції дозвілля не є чимось регламентованим, вони постійно змінюються, що пояснюється змінами та

розвитком суспільного життя. Особливо це стосується положень та завдань, пов'язаних з ідеологією та культурною політикою конкретної держави.

Роблячи підсумок можна сказати, що дозвілля – це діяльність людини, яка спрямована на отримання задоволення, самореалізацію і самовираження. Дозвілля приваблює людей своєю нерегламентованістю і добровільним вибором різних форм, демократичністю, емоційною забарвленістю, можливістю сполучати фізичну та інтелектуальну, творчу, споглядальну, виробничу, ігрову діяльність.

1.2. Гендерний аналіз дозвілєвої діяльності чоловіків і жінок

Нині зростає число досліджень, які концептуалізують гендер в умовах сучасного суспільства з чітко вираженою гендерною структурою, що відбивається на різних життєвих практиках чоловіків і жінок, зокрема, дозвілєвих. Проведений науковцями аналіз чоловічого і жіночого дозвілля демонструє, що на особливості його проведення значний вплив мають гендерні стереотипи (стандартизовані уявлення про моделі поведінки і риси характеру, які відповідають поняттям «чоловіче» і «жіноче» [18, с. 45]).

Вивчення наукової літератури з гендерної проблематики (І. Клецина, С. Оксамитна та ін.) свідчить, що систему гендерних стереотипів утворюють: 1) стереотипи маскулінності-фемінності (нормативні уявлення про соматичні, психічні і поведінкові властивості чоловіків і жінок: чоловіки – компетентні, доміантні, агресивні, самовпевнені, раціональні; жінки – пасивні, залежні, емоційні, турботливі, ніжні); 2) стереотипи, які закріплюють сімейні і професійні ролі (для чоловіків головними є професійні ролі; для жінок – сімейні); 3) стереотипи, які визначають зміст праці (традиційною для жінок вважають експресивну сферу діяльності, де праця має обслуговуючий і виконавчий характер; для чоловіків – інструментальну діяльність з активним, творчим і керівним характером) [15, с. 75]. Гендерні

стереотипи породжують занадто умовне і спрощене уявлення про чоловіків і жінок, формують очікування та установки щодо них [21, с. 165].

На думку науковців (К. Адамська [1, с. 7], О. Гончаренко [8, с. 129], І. Карабедова [13, с. 194] та ін.), гендерні стереотипи поширюються і на сферу дозвілля, набуваючи дискримінаційного характеру. Вони зумовлюють формування гендерно забарвлених дозвіллевих потреб чоловіків і жінок, впливають на їхній доступ до активного і цікавого дозвілля.

Передовсім гендерна нерівність проявляється у кількісному вимірі дозвілля (обсяг часового ресурсу). Автори (О. Стрельник та ін.) доводять, що сімейне життя жінки нерозривно пов'язане з її певними втратами у сфері вільного часу. Адже згідно зі стереотипними уявленнями про закріплення сімейних і професійних ролей за статтю, для жінок провідною роллю вважається сімейна, для чоловіків – професійна. Проте, сьогодні жінки – не тільки домогосподарки, вони на рівні з чоловіками задіяні у сфері зайнятості. Це породжує гостру проблему для жінок – «подвійне навантаження» (поєднання професійної зайнятості і завантаженості в приватній сфері, коли окрім основної оплачуваної праці, вони змушені виконувати додаткову неоплачувану роботу, пов'язану з домогосподарством) [26, с. 14].

Нерівний розподіл обов'язків у сім'ї значно впливає на брак вільного часу у жінок, адже традиційно саме вони значно більше часу витрачають на хатню роботу (приготування їжі, прибирання, прання, прасування та ін.), ніж чоловіки. Безперечно, чоловіки також витрачають деякий час на «домашні» справи, проте кількісні дані свідчать про нерівномірний розподіл хатніх обов'язків між чоловіками і жінками. Якщо чоловіки Європи, Америки, Азії та Африки витрачають на хатню роботу щонайбільше 3 години на добу (від 40 хвилин у Кореї до 3 годин у Данії), то жінкам доводиться приділяти їй щонайменше 3 години 45 хвилин (від 3 годин 45 хвилин у Норвегії до 6 годин 25 хвилин у Туреччині) [1, с. 7]. За даними вітчизняних досліджень, українські чоловіки витрачають на хатню роботу від 1 до 15 годин на тиждень, жінки – від 5 до 30 годин, тобто у 3 рази більше. Кількісна різниця

між залученими до приготування їжі чоловіками і жінками сягає майже 30% (зрозуміло, з кількісним переважанням останніх) [23, с. 110].

Примітно, що виконання хатніх обов'язків українці часто пов'язують з таким видом дозвіллевої діяльності, як перегляд телепередач (приблизно 40% і жінок, і чоловіків дивляться телевизор більше 2-х годин на день). Адже прибирання, готування їжі або прасування, які робляться переважно жінками, є доволі тривалими у часі. Навіть якщо чоловіки виконують «традиційно» чоловічі види хатньої роботи, на кшталт ремонтування меблів чи техніки, вони навряд чи витрачають такий самий обсяг часу, що й жінки на свої хатні обов'язки. До того ж, меблі та техніка вдома виходять з ладу значно рідше, ніж готується їжа, миється підлога та перуться речі. Тому є підстави припустити, що перегляд телепередач часто виступає для жінок не завжди дозвіллевим заняттям у повному його розумінні, тобто не є власне рекреаційною діяльністю, спрямованою на відновлення фізичних чи духовних сил, а є радше фоном, який допомагає зробити хатню роботу не такою морально важкою.

Отже, часові витрати на «другу роботу» так чи інакше позначаються на можливості жінки мати достатньо вільного часу. Тому у жінок, які й досі перебувають у полоні стереотипу про їхню більшу відповідальність за приватну сферу, залишається мало часу для дозвіллевої діяльності, а це значно знижує можливість повноцінного відпочинку та активного дозвілля. Нерівність у доступі жінок порівняно з чоловіками до дозвілля означає їх вимушену фізичну нездатність встигнути виконати і хатню роботу, і виокремити час на дозвілля.

Гендерна нерівність у сфері дозвілля проявляється також і в якісній характеристиці дозвіллевих практик, що притаманні чоловікам і жінкам. Дослідниця О. Гончаренко відзначає: на зміст дозвілля впливає приписування традиційних якостей жінці (ніжність, покірність, мрійливість) та чоловікові (сила, ініціативність, підприємливість), що надає чіткого гендерного забарвлення певним видам хобі і занять у вільний час. Якщо

дозвілля умовно поділити на активне та пасивне, то, відповідно, чоловіки будуть проявляти більшу дозвіллеву активність: відвідування спортивних заходів, заняття спортом, туристичні походи, виїзди на природу, рибальство, полювання, гра в більярд та боулінг тощо [8, с. 130].

Одним з виявів гендерних упереджень у сфері дозвілля є соціальне «легітимізування» певних спортивних занять у вільний час для жінок – футболі, баскетболі, шахах. Хоча, на думку С. Кришталь і Т. Марценюк, за останні десятиліття участь жінок у «традиційно» чоловічих видах спорту стала більш прийнятною та такою, що сприймається як належне, жінки й надалі зазнають певного суспільного нерозуміння, осуду та висміювання при виборі спортивного дозвілля [17, с. 16]. Тому жінки традиційно практикують переважно пасивні, «домашні» форми дозвілля. Так, вишивання є типовою жіночою дозвіллевою практикою, що в певній мірі символізує пасивність, терпіння, спокій – відображає ознаки «справжньої жінки», місце якої у приватній сфері. Отже, сфера дозвілля жінок є більш консервативною, що виступає прямим доказом цінності для них сім'ї і дому, яке їм змалку нав'язало старше покоління, зокрема батьки.

Наступна характеристикою для гендерного аналізу дозвілля є умовна належність дозвіллевих практик до так званих «публічної» або «приватної» сфер. Реалії гендерних відносин є такими, що перша завжди була закріплена за чоловіками. Так, риболовля є типово «чоловічим» дозвіллям, під час якого чоловік перебуває поза домом у компанії з іншими чоловіками, а, отже, є прикладом «публічності» чоловіка як своєї норми.

Щодо уявлень про належність жінок до «приватної» сфери, їм більш притаманні «домашні» форми дозвілля – читання, рукоділля, шиття та ін. І хоча в них є своя «публічна сфера» у дозвіллі (театри, виставки, кафе, центри краси), вона також поєднується зі стереотипними уявленнями про жінок. Зокрема, прихильність жіночої аудиторії до відвідування театрів і виставок асоціюється з переживаннями, отриманням нових емоцій і вражень. До того ж, часто такі походи жінки здійснюють разом з дітьми в освітніх цілях, що

також пояснює високий рівень їх зацікавленості у такому дозвіллі. Відвідування жінками центрів краси також не варто вважати наслідком більшої, ніж в чоловіків, необхідності у догляді за собою, а результатом соціально сконструйованого стереотипу, що саме жінка є уособленням краси і має доглядати за собою. Так жінки зазвичай репрезентують свою фемінність, сексуальність, стурбованість зовнішнім виглядом [3, с. 38].

Подальший гендерний аналіз показав, що відмінності у дозвіллі жінок та чоловіків пов'язані зі стереотипним розділенням різноманітних навичок і здібностей на «чоловічі» та «жіночі». Прикладом цього є кількісна чоловіча перевага у діяльності на дозвіллі, як-от ремонт автомобіля та догляд за ним, що в певній мірі наголошує на тому, що чоловіки мають кращі технічні навички, здатність розбиратись з апаратами, технікою, електронними приладами. Жінки-автомобілістки у містах теж є, але їхня залученість до такого виду діяльності є низькою, адже вважається, що це «не жіноча справа». З іншого боку, прибирання, прасування, приготування їжі зазвичай вважають заняттями, у яких більш компетентні жінки. Тому чоловіки у сім'ях можуть перекладати на жінок хатні обов'язки, посилаючись на власну неспроможність виконати їх так само якісно, як жінки.

Не менш важливим у контексті гендерного аналізу дозвіллевих практик є врахування суб'єктивного сприйняття жінками і чоловіками свого дозвілля. Залишаючись відданими традиційним гендерним ролям, чоловіки і жінки при виборі дозвілля можуть не зважати на те, чи приносить воно їм задоволення, саморозвиток, відпочинок; натомість надавати перевагу тому виду дозвіллевої діяльності, який виражає їх як фемінних жінок та маскулінних чоловіків. Тому, на думку К. Адамської, навіть маючи бажання грати в комп'ютерні ігри чи у футбол, жінки радше будуть читати, переглядати телепередачі чи вишивати, тобто займатися «жіночими» дозвіллевими заняттями. А чоловіки нададуть перевагу «чоловічому» дозвіллю: попри бажання подивитись романтичний фільм займатимуться спортом, проводитимуть час з друзями і колегами [1, с. 8].

Розбіжності у виборі дозвілля також детерміновані й соціально-економічною нерівністю статусних позицій чоловіків і жінок (у чоловіків він, як правило, вищий за жіночий). За словами І. Карабедової, зміст дозвілля став критерієм гендерної стратифікації суспільства. Адже якісне та активне дозвілля, платні дозвілльєві послуги виявляються доступними переважно для забезпечених верств населення, при чому більш активними у витратах на відпочинок виступають молоді чоловіки. Хоча і серед заможних молодих жінок користуються популярністю відвідування концертів клубів, кафе та інших дозвілльєвих установ. Однак, поки що чоловіки в 1,5 рази більше, ніж жінки, проводять відпустку, наприклад, активно займаючись туризмом. Натомість молоді жінки з менш статусних прошарків виявляються фактично обмеженими у сфері дозвілля. Проводячи більше часу в сім'ї і практикуючи більш примітивні форми дозвілльєвої діяльності, вони виявляються активного, розвиваючого та якісного дозвілля [13, с. 194]. Отже, дозвілля в контексті бідності та домашньої завантаженості жінок стає символом влади і більшої економічної забезпеченості чоловіків.

Таким чином, можемо підсумувати наступне: гендерні репрезентації у дозвілльєвій сфері є невід'ємною складовою гендерних відносин в суспільстві. Актуалізація гендерного аспекту дозвілля чоловіків і жінок уможливилює аналіз питань, пов'язаних з кількісною та якісною характеристикою чоловічих і жіночих дозвілльєвих практик, які, в свою чергу, відображають і відтворюють відкриту або приховану гендерну нерівність у сфері дозвілля.

Висновки до розділу 1

В процесі роботи над першим розділом ми дійшли наступних висновків.

У наш час відбувається істотна переоцінка значення дозвілля як соціально-культурної категорії в житті суспільства. Дозвілля, що виконувало протягом багатьох років роль додатка виробничої сфери, стає все більш

широким аспектом соціально-культурної діяльності, де відбувається самореалізація творчого й духовного потенціалу суспільства.

Сучасні умови суспільства зумовили поляризацію гендерних складових дозвілля, в якій визначальним є не тільки дозвіллева активність особистості, але і гендерні особливості дозвілля, матеріальне становище чоловіків і жінок.

Гендерний аналіз культурно-дозвіллевих практик чоловіків і жінок доводить дискримінаційні прояви у сфері дозвілля. На відміну від чоловіків, які мають більш вільний доступ до активного і цікавого дозвілля, жінки стикаються з гендерно забарвленими «перешкодами» у виборі тих чи інших дозвіллевих занять: матеріальними (брак вільного часу, обмеженість у фінансових можливостях та ін.); культурними (сімейні обов'язки, соціальні норми, неформальні суспільні правила та цінності та ін.); індивідуальними (особиста невпевненість у власних силах, що культивується у жінці суспільством; небажання руйнувати соціально прийнятний імідж фемінної жінки, ніжної дружини і відповідальної матері та ін.).

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ЗУМОВЛЕНОСТІ ДОЗВІЛЛЄВИХ ПОТРЕБ ТА ІНТЕРЕСІВ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

2.1. Емпіричне дослідження гендерних відмінностей у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок

Для характеристики впливу статі особистості та її гендерно-рольових упереджень на власне дозвілля нами було проведено емпіричне дослідження, яке мало за мету виявити гендерні відмінності у культурно-дозвіллевих практиках сучасних чоловіків і жінок.

Відповідно до мети окреслено завдання нашого дослідження:

- 1) проаналізувати різноманіття дозвіллевих практик чоловіків і жінок;
- 2) визначити чинники вибору тих чи інших дозвіллевих практик чоловіками і жінками;
- 3) довести зв'язок дозвілля чоловіків і жінок з їхньою зайнятістю, доступністю до матеріальних ресурсів, залученістю до приватної чи публічної сфери життя суспільства тощо;
- 4) проаналізувати отримані результати дослідження і намітити пропозиції щодо шляхів подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля.

Для проведення дослідження нами був обраний метод анкетування. Текст анкети (Додаток А) був складений на основі опрацювання психолого-педагогічних матеріалів і публікацій з даної проблематики. Анкетування проведилося на базі Сумського міського центру дозвілля молоді, в якому взяли участь 50 осіб (25 жінок і 25 чоловіків) віком 20–25 років.

Аналіз отриманих відповідей дозволив виявити наступні гендерні відмінності у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок.

Для аналізу якісного виміру дозвілля чоловіків і жінок респондентам було запропоноване питання «Як Ви оцінюєте своє матеріальне становище?». Результати отриманих даних (див. Таблицю 2.1.) доводять, що жінки є більш

обмеженими у фінансових можливостях, ніж чоловіки, що впливає на нерівний доступ до активного і цікавого дозвілля.

Таблиця 2.1.

Варіанти відповідей на запитання «Як Ви оцінюєте своє матеріальне становище?»	Жінки	Чоловіки
Дуже гарне	17%	21%
Гарне	25%	30%
Середнє	40%	38%
Погане	10%	7%
Дуже погане	5%	3%
Важко відповісти	3%	1%

На вивчення кількісного виміру дозвілля було спрямоване питання «Наскільки Ви завантажені виконанням хатніх обов'язків?». Аналіз відповідей (див. Таблицю 2.2.) підтвердив проблему більшої завантаженості хатньою роботою саме жінок, що є наслідком традиційного уявлення про їхню більшу відповідальність за ведення домогосподарства і, в результаті, нерівномірного розподілу хатніх обов'язків між чоловіками і жінками.

Таблиця 2.2.

Варіанти відповідей на запитання «Наскільки Ви завантажений (а) виконанням хатніх обов'язків?»	Жінки	Чоловіки
Сильно завантажений (а)	58%	23%
Не сильно завантажений (а)	24%	37%
Зовсім не завантажений (а)	12%	30%
Не змогли відповісти	6%	10%

Отже, часові витрати на «другу роботу» так чи інакше позначаються на можливості жінок мати достатньо вільного часу, а це значно знижує можливість їхнього повноцінного відпочинку та активного дозвілля.

Виявити гендерне забарвлення змісту дозвілля допомогли відповіді на питання «Що має для Вас найбільше значення в дозвіллі?». Отримані результати (див. Таблицю 2.3.) дають можливість констатувати, що опитувані в переважній більшості стереотипізують зміст дозвіллевої діяльності. Майже половина опитаних жінок (45%) надають перевагу спокійним, рекреаційним формам проведення дозвілля, які не потребують значних фізичних зусиль та спрямовані на відпочинок. Це доводить, що жінки, які традиційно проводять значну частину життя в сім'ї, практикують переважно більш пасивні, «домашні» форми дозвіллевої діяльності. Натомість чоловіки проявляють більшу дозвіллеву активність, яка передбачає їхнє перебування поза домом.

Таблиця 2.3.

Варіанти відповідей на запитання «Що має для Вас найбільше значення в дозвіллі?»	Жінки	Чоловіки
Важливість побачитися з друзями, знайомими	32%	47%
Відновити сили і відпочити після навчання, роботи	45%	17%
Побачити щось нове, побувати в цікавих місцях	23%	36%

Аналіз відповідей на питання «Що Вам заважає проводити вільний час так, як хочеться?» (див. Таблицю 2.4.) дозволяє виокремити причини, які стають на заваді якісному й активному дозвіллю. Для жінок перешкодами виявилися нестача коштів (20%), втома після роботи (18%), брак часу (16%), недостатня розвиненість дозвіллевої інфраструктури (11%). Для чоловіків причинами, які заважають повноцінно відпочивати, переважають: брак часу (23%) та особистих коштів (16%), втома після роботи (11%).

Таблиця 2.4.

Варіанти відповідей на запитання «Що Вам заважає проводити вільний час так, як хочеться?»	Жінки	Чоловіки
Недостатня розвиненість дозвіллевої інфраструктури	11%	5%
Брак часу	16%	23%
Втома після роботи	18%	11%
Робота в нічні зміни	3%	8%
Нестача особистих коштів	20%	16%
Невміння організувати свій вільний час	2%	4%

На виявлення суб'єктивного сприйняття жінками і чоловіками власного дозвілля було спрямоване питання «Якому виду відпочинку Ви віддаєте перевагу?». Розподіл відповідей (див. Таблицю 2.5.) свідчить, що опитувані залишаються відданими традиційним гендерним ролям, а тому надають перевагу тим видам дозвілля, які б репрезентували їх як маскулінних чоловіків і фемінних жінок.

Таблиця 2.5.

Варіанти відповідей на запитання «Якому виду відпочинку Ви віддаєте перевагу?»	Жінки	Чоловіки
Пляжний відпочинок	25%	12%
Лікування в санаторіях, у будинках відпочинку, пансіонатах	13%	4%
Риболовля, полювання, туризм	8%	40%
Екскурсії, подорожі до історичних пам'ятних місць	30%	35%
Відпочинок на дачі	12%	7%
Важко відповісти	12%	2%

Показовим у контексті гендерної забарвленості дозвіллевої діяльності є вибір респондентами видів дозвілля. Як свідчить аналіз даних Таблиці 2.6., жінки віддають більше перевагу домашнім видам дозвілля (33%), хоча активне (22%) і розважальне дозвілля (17%) є для них також характерним. Це, на нашу думку, є свідченням бажання жінок відпочивати різноманітно. Більша половина чоловіків традиційно схиляються до вибору активного (49%) і розважального дозвілля (21%). Творче дозвілля, як найвищий рівень дозвіллевої діяльності, приваблює лише 15% жінок і 17% чоловіків.

Таблиця 2.6.

Варіанти відповідей на запитання «Я – прихильник (ця)...»	Жінки	Чоловіки
...домашнього дозвілля	33%	9%
...активного дозвілля	22%	49%
...творчого дозвілля	15%	17%
...культурного дозвілля	13%	4%
...розважального дозвілля	17%	21%

На підставі аналізу відповідей на питання «Чи згодні Ви з тим, що для хорошого проведення часу обов'язково потрібно витратити багато грошей?» (див. Таблицю 2.7.) можемо констатувати, що чоловіки більше фінансово самодостатні у сфері дозвілля, ніж жінки.

Таблиця 2.7.

Варіанти відповідей на запитання «Чи згодні Ви з тим, що для хорошого проведення часу обов'язково потрібно витратити багато грошей?»	Жінки	Чоловіки
Так, абсолютно згодна (а)	13%	28%
Швидше згодна (а)	28%	29%
Скоріше не згодна (а)	45%	31%
Ні, абсолютно не згодна (а)	14%	12%

Підводячи підсумки, можна сказати, що аналіз дозвілля чоловіків і жінок з позиції гендерного підходу продемонстрував наявність гендерної асиметрії в досліджуваній сфері. З'ясування кількісного та якісного ресурсів жіночого дозвілля показав гендерно забарвлені «перешкоди» у виборі тих чи інших дозвіллевих занять – брак вільного часу, перевантаженість хатньою роботою, недостатність коштів, небажання руйнувати соціально прийнятний імідж фемінної жінки тощо. Гендерно зумовленими причинами, які стають на заваді якісному та активному дозвіллю чоловіків, виявилися перевантаженість на роботі і брак матеріальних ресурсів, що підтверджує домінування стереотипних уявлень про закріплення за чоловіками професійної ролі як провідної. Дослідження змістовного навантаження дозвілля доводить існування зв'язку між виміром «приватна / публічна сфера» і змістом дозвіллевих практик: більш активні та публічні заняття притаманні переважно чоловікам, пасивні і рекреаційні – більшості жінок.

2.2. Шляхи подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля

Комплексне вирішення проблем сталого розвитку суспільства неможливе без створення рівних можливостей для самореалізації особистості незалежно від її статі в будь-якій сфері життєдіяльності. Показником дійсно демократичного суспільства вважається реалізація ідеї гендерної рівності у наданні представникам обох статей рівних прав і рівних шансів, в тому числі і в дозвіллевій сфері.

Як показало наше дослідження, гендерний аспект дозвілля в період соціальних трансформацій зазнав перетворення, що пов'язано зі змінами соціокультурних стратегій сучасних чоловіків і жінок. Жінки, як правило, слідуєть егалітарним установкам на гендерні відносини і демонструють прагнення до зміни кордонів, що розділяють гендерно закріплені сфери дозвілля. Натомість чоловіки дотримуються гендерних меж дозвілля, що

визначають їх ідентичність. Тобто сучасні гендерні уявлення чоловіків і жінок про дозвілля представляють собою певний конгломерат традиційних та егалітарних поглядів і у повній мірі відображають загальну ситуацію в суспільстві.

У контексті зазначеного актуальності набуває необхідність формування такої суспільної думки, яка дозволить індивіду, незалежно від статі, брати активну участь у дозвілльєвій діяльності, яка не буде обмеженою впливом зовнішніх чинників, де особистість буде мати змогу виразити себе, розвивати власну особистість, отримувати естетичне чи моральне задоволення.

Вивчення наукової літератури показало, що для виправлення гендерної асиметрії в дозвілльєвій сфері важливо, по-перше, усвідомити наявні гендерні проблеми; по-друге, визначити їх причини, закономірності та спрогнозувати можливі наслідки. Подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля можливо за умови формування гендерної культури чоловіків і жінок. Підвищення гендерної обізнаності людей є одним із шляхів формування в них гендерної культури [20, с. 4].

Як зауважує Т. Дороніна, в основі формування гендерної культури особистості лежить гендерна чутливість, яка створює фундамент для гендерно-збалансованого суспільства взагалі і соціокультурної сфери зокрема. Гендерно гнучка й чутлива особистість може вирішувати проблеми нерівності, в результаті чого патріархальні моделі дозвілльєвих практик послаблюються й поступаються місцем культурі дійсної рівності чоловіків і жінок [9, с. 68]. Такий підхід, на наш погляд, сприяє формуванню егалітарної свідомості, вихованню всебічно розвиненої особистості, вільної від гендерних стереотипів і упереджень за ознакою статі, здатної розбудовувати демократичне суспільство.

Відзначимо, що сучасні дослідження впливу гендерних ролей і стереотипів на дозвілльєву діяльність переважно ґрунтуються на ідеях соціально-конструктивістської парадигми, в межах якої гендер розглядається як соціально сконструйовані відносини за ознакою статі, які, зазвичай, є

відносинами нерівності. Проте, маємо відзначити, якщо гендерні відмінності у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок конструюються суспільством, створюються в процесі постійної взаємодії статей, постійно відтворюються в структурах свідомості і структурах дії, то цілком можливим є процес деконструкції, зміни суті і механізмів відтворення соціально сконструйованих гендерних особливостей дозвіллевої сфери.

Серед способів руйнування традиційних уявлень про фемінне та маскулінне у сфері дозвілля варто виокремити гендерне просвітництво, яке має на меті поширення науково обґрунтованих знань, щоб привернути увагу людей до неусвідомлюваних ними, нерідко упереджених і хибних стереотипних уявлень, їхнього не завжди позитивного впливу на ставлення до себе та інших у різних сферах життєдіяльності [21, с. 171].

Засоби масової інформації можна розглядати як провідний чинник впливу на формування гендерної культури особистості. ЗМІ мають чималі можливості впливати на спосіб життя індивіда як суто інформаційно, так і за допомогою демонстрації зразків і моделей поведінки [10, с. 22]. Проте, на жаль, поки що в Україні засоби масової інформації залишаються чи не найпотужнішими трансляторами традиційних гендерно-рольових стереотипів

До ефективних і доступних форм здійснення гендерної просвіти варто віднести проведення семінарів, тренінгів, дискусій, інформаційно-просвітницьких заходів, соціально-інтерактивних театрів, масових акцій, перегляд відеоматеріалів з гендерної тематики. На думку С. Котової-Олійник та О. Остапчук, це ефективний спосіб не тільки дізнатись про щось нове, цікаве, актуальне, що торкається життя кожної людини, але й чудова можливість об'єднати чоловіків і жінок, розвинути аналітичні й комунікативні навички, критичне мислення, сформувати вміння аргументувати власну думку, не принижуючи інших, спільно шукати шляхи вирішення гендерних проблем тощо [20, с. 7]. Провідними завданнями зазначених заходів має стати критичний аналіз існуючих соціокультурних стандартів, стереотипів у дозвіллевих практиках чоловіків і жінок.

Ще одним досить ефективним способом подолання гендерної асиметрії у сфері дозвілля може стати модернізація існуючої дозвілльєвої сфери. На думку Г. Фесенко, одних тільки пояснень з боку науковців, що різні дозвілльєві практики чоловіків і жінок пов'язані з реаліями патріархатного суспільства, які пропонують їм різні соціальні ролі, а значить – і неоднакове наповнення вільного часу, недостатньо.

Дослідниця наголошує, що у вітчизняній дозвілльєвій сфері є ще один чинник, який суттєво впливає на спосіб організації дозвілля жінок і чоловіків, навіть більше – безваріативно визначає його. Таким чинником є структура бюджету країни, областей, міст, що значною мірою визначає, які з бажаних дозвілльєвих практик людина може реалізувати, а які ні. Щоб зменшити негативний вплив цього чинника, застосовується гендерне бюджетування.

Гендерне бюджетування дозвілльєвої сфери не означає складання бюджету окремо для чоловіків і жінок або поділ 50/50, а передбачає розподіл державних коштів більш адресно, таким чином сприяючи якісному та ефективному використанню бюджетних коштів і наявних ресурсів на задоволення дозвілльєвих потреб чоловіків і жінок як з соціальної, так і з економічної точок зору. Термін «гендерний бюджет» означає бюджет, який складений із урахуванням реальних потреб та інтересів гендерних груп у сфері дозвілля.

На практиці такий підхід вимагає проведення ряду досліджень, спрямованих на виявлення гендерних потреб і проблем у дозвілльєвій сфері, щоб мати змогу задовольняти такі потреби чи вирішувати реальні проблеми. Крім того, гендерний підхід до бюджету дозвілльєвої сфери сприяє тому, що державні витрати стають більш орієнтовані на конкретну споживацьку групу, а бюджетні витрати, направлені в даний сектор, служать причиною соціальних змін умов життя людей, причому ці зміни носять характер цілеспрямованої дії [27, с. 32]. Отже, встановлення рівних можливостей для гармонійного розвитку людей на дозвіллі, забезпечення гендерної

справедливості у доступі до активного і змістового дозвілля має стати одним з пріоритетних напрямів соціальної політики.

Таким чином, подолання гендерних упереджень у сфері дозвілля передбачає досягнення гендерної рівності шляхом формування гендерної культури чоловіків і жінок, яка є не тільки чинником легітимації гендерної нерівності у суспільстві, а й пропонує способи її подолання. Концепція гендерної культури, враховуючи відмінності між жінками і чоловіками, сприяє їх партнерським відносинам на основі взаємоповаги, особистісного взаєморозуміння, взаємопідтримки.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження щодо виявлення гендерних відмінностей у дозвіллевому просторі дозволило дійти наступних висновків.

Доведено, що різне проведення чоловіками і жінками власного дозвілля викликане реаліями патріархатного суспільства, яке пропонує їм різні соціальні ролі, а значить – і неоднакове наповнення вільного часу. Гендерна асиметрія в дозвіллевих практиках чоловіків і жінок є наслідком та основою для відтворення наявного у суспільстві гендерного порядку, а виявлені відмінності підтвердили наші припущення щодо гендерної нерівності у сфері дозвіллевої діяльності.

Визначено ефективні способи руйнування традиційних уявлень про фемінне і маскулінне у сфері дозвілля: 1) гендерне просвітництво, метою якого є поширення науково обґрунтованих знань у напрямку подолання упереджених і хибних стереотипних уявлень за допомогою ЗМІ, проведення семінарів, тренінгів, дискусій, інформаційно-просвітницьких заходів, соціально-інтерактивних театрів, масових акцій, перегляду відеоматеріалів з гендерної тематики; 2) необхідність впровадження гендерного бюджетування дозвіллевої сфери, що передбачає розподіл державних коштів більш адресно з метою задоволення дозвіллевих потреб чоловіків і жінок, як з соціальної, так і з економічної точок зору.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних та емпіричних даних щодо гендерних відмінностей в дозвіллевих практиках чоловіків і жінок дозволило дійти наступних **висновків**:

1. На підставі вивчення наукової літератури з досліджуваної проблеми визначено, що дозвіллева діяльність є сферою вільного розвитку індивіда, яка відрізняється від інших видів діяльності людини тим, що здійснюється відповідно до потреб індивіда, з метою отримання задоволення.

2. З'ясовано, що у сфері дозвілля поширеними є гендерні стереотипи дискримінаційного характеру, які негативно впливають на формування дозвіллевих орієнтацій чоловіків і жінок, доступ до активного і цікавого дозвілля. Гендерна нерівність проявляється як у кількісному вимірі, так і в якісній характеристиці дозвіллевих практик чоловіків і жінок.

3. Експериментально перевірено прояви гендерної асиметрії у сфері дозвілля: жінки мають менше часу для активного і змістовного дозвілля, ніж чоловіки, через завантаженість хатньою роботою; умовна належність дозвіллевих практик до «публічної» чи «приватної» сфер проявляється у проведенні дозвілля чоловіків переважно поза домом та схильності жінок до спокійного, «домашнього» дозвілля.

4. Визначено, що корекція впливу гендерних упереджень на дозвіллеві уподобання та інтереси особистості можлива за умови: 1) визнання одним з пріоритетних напрямів соціальної політики необхідності встановлення рівних можливостей для гармонійного розвитку чоловіків і жінок на дозвіллі, забезпечення гендерної справедливості у доступі до активного і змістового дозвілля; 2) застосування на практиці гендерного бюджетування сфери дозвілля задля якісного та ефективного використання бюджетних коштів і наявних ресурсів у напрямку задоволення дозвіллевих потреб юнаків та дівчат; 3) активного формування нової гендерної культури населення шляхом просвітницької роботи з питань гендерної рівності чоловіків та жінок в усіх сферах життєдіяльності (в тому числі, і в сфері культурного відпочинку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамська К. Гендероване дозвілля: чому жінки і чоловіки по-різному проводять вільний час?//Я (Гендерний журнал). 2014. № 1(35). С. 7–10.
2. Балахтар В. В. Наукові підходи до класифікації дозвілля. URL: http://confcontact.com/20110531/pe_balahtar.htm (дата звернення: 12.01.2018).
3. Берн Ш. Гендерная психология. Законы мужского и женского поведения. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2008. 318 с.
4. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвіллезнавство: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
5. Воловик А. Ф., Воловик В. А. Педагогіка дозвілля: підручник. Харків: ХДАК, 1999. 332 с.
6. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства/упор. Г. Алексєєва та ін. Київ: Український ін-т соціальних досліджень, 2002. 121 с.
7. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві/відп. ред. Ю. І. Саєнко. Київ: ВАІТЕ, 2007. 145 с.
8. Гончаренко О. В. Проблема дозвілля в контексті гендерного знання// Педагогічні науки: зб. наук. пр. Херсонського держ. ун-ту. Випуск 74. Херсон, 2016. С. 128–131.
9. Дороніна Т. Гендерна чутливість і гендерна культура//Директор школи. 2001. № 1. С. 68–70.
10. Досвід упровадження проекту виховання гендерної культури молоді: метод. рекомендації для працівників центрів соціальних служб для молоді. Хорол: Хорольський районний центр соціальних служб для молоді, 2003. 119 с.
11. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. Київ, 2008. 240 с.

12. Захарко О. О. Соціально психологічні особливості детермінації дозвілєвих практик студентської молоді//Проблеми сучасної психології: зб-к наук. пр. Кам'янець-Подільського націон. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України/за ред. С. Д. Максименка та ін. Вип. 11. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. С. 278–291.
13. Карабедова И. Особенности гендерного аспекта досуга в современном российском обществе//Историческая и социально-образовательная мысль. 2013. № 5(21). С. 194–196.
14. Кірсанов В. В. Теоретико-методологічні та методичні засади педагогічної діагностики організації дозвілля: монографія. Київ: Альтпрес, 2006. 352 с.
15. Клещина И. С. Гендерная социализация: учебн. пособ. Санкт-Петербург: РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. 92 с.
16. Кошонько Г. А. Соціально-психологічні проблеми дозвілля студентської молоді. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream> (дата звернення: 12.01.2018).
17. Кришталь С., Марценюк Т. Жінки у шаховому спорті, або грай як Полгар//Я (Гендерний журнал). 2012. №1(29). С. 14–17.
18. Майерс Д. Социальная психология. Санкт-Петербург, 1997. 688 с.
19. Максимовська Н. О. Соціальна педагогіка у сфері дозвілля: постановка проблеми//Вісник Харківської держ. академії культури: зб. наук. пр. 2010. Вип. 30. С. 244–252.
20. Методичні рекомендації з організації та проведення гендерних відеоклубів/упор. С. В. Котова-Олійник та ін. Житомир, 2012. 132 с.
21. Оксамитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи//Основи теорії гендеру: навч. посіб./за ред. М. М. Скорика. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 157–181.
22. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник. Київ: Кондор, 2005. 408 с.

23. Петрова І. В. Культурно-дозвіллеві практики населення сучасної України: тенденції та пріоритети//Культура і сучасність: альманах. 2011. № 1. С. 108–113.
24. Піча В. М. Культура вільного часу (філософсько-соціологічний аналіз). Львів: Світ, 1990. 152 с.
25. Смирнова А. Время и пространство заботы: практики российских домохозяек//Практики и идентичности: гендерное устройство: сб. стат./ред. Е. Здравомыслова и др. Санкт-Петербург, 2010. С. 99–127.
26. Стрельник О. Жінки та час: між ефективним менеджментом та турботою//Я (Гендерний журнал). 2014. № 1(35). С. 14–16.
27. Фесенко Г. Естетика дозвілля і гендерна асиметрія//Я (Гендерний журнал). 2014. № 1(35). С. 30–32.
28. Цимбалюк Н. М. Організація та методика культурно-дозвіллевої діяльності. Київ: ДАККІМ, 2000. 145 с.
29. Я (Гендерний журнал): Гендер і вільний час та хобі. 2014. № 1(35). 40 с.
30. Ярмоленко О. Д. Соціально-педагогічні аспекти дозвіллевої діяльності//Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформацій суспільства: монографія/С. П. Архипова та ін. Черкаси, 2014. С. 205–219.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

«Гендерні аспекти дозвілля»

Шановний респонденте!

Вам пропонується відповісти на представлені запитання. Перш ніж відповісти на запитання, уважно прочитайте всі наведені варіанти відповідей. Потім оберіть серед них той, з яким Ви згодні і підкресліть варіант цієї відповіді. У тому випадку, якщо варіант відповіді не відповідає Вашій думці, впишіть свій варіант. Анкета анонімна, прізвище вказувати не треба.

Заздалегідь дякуємо Вам за участь в опитуванні!

1. Ваша стать:

- Чоловіча
- Жіноча

2. Ваш вік:

_____

3. Ваша освіта?

- Середня загальна
- Початкова професійна
- Середня професійна освіта
- Незакінчена вища освіта
- Повна вища освіта

4. Чи маєте Ви в даний час роботу?

- Так, працюю
- Ні, не працюю (переходьте до питання № 7)

5. Чи достатній для Вас, заробіток який Ви одержуєте на роботі?
- Так, заробіток достатній для мене
  - Ні, заробіток недостатній для мене
6. Скільки в середньому часу займає у Вас робота протягом дня?
- 1-2 години
  - 3-4 години
  - 5 годин і більше
7. Як Ви оцінюєте своє матеріальне становище?
- Дуже гарне
  - Гарне
  - Середнє
  - Погане
  - Дуже погане
  - Важко відповісти
8. Життя кожної людини наповнене різноманітними видами діяльності. Їх здійснення вимагає певних витрат часу. Буває, на щось часу не вистачає, або людина не знає, чим зайнятися. Що б Ви змогли сказати про себе: чи відчуваєте Ви в повсякденній життєдіяльності брак часу на різні види діяльності, або у Вас буває час, який Ви не знаєте, чим зайняти?
- Відчуваю брак часу дуже часто
  - Відчуваю брак часу зрідка
  - Не відчуваю ні нестачі, ні надлишку часу
  - Відчуваю надлишок часу дуже часто
  - Відчуваю надлишок часу зрідка
  - Інше (напишіть) _____
9. Як би Ви охарактеризували своє дозвілля?
- Ненасичене дозвілля
  - Насичене дозвілля
  - Високо насичене дозвілля

- Важко відповісти
10. Чи задоволені Ви тим, як проводите своє дозвілля?
- Повністю задоволений (а)
  - Частково задоволений (а)
  - Скоріше не задоволений (а)
  - Повністю не задоволений (а)
  - Важко відповісти
11. Яким чином Ви зазвичай проводите свій вільний час? (Оберіть не більше 3-х варіантів відповіді)
- Читаю газети, журнали
  - Дивлюся телевізор, слухаю радіо
  - Займаюся домашнім господарством
  - Займаюся з дітьми
  - Спілкуюся з друзями
  - Читаю книги, слухаю музику
  - Відпочиваю на природі
  - Працюю на дачі, присадибній ділянці
  - Вчуся, займаюся самоосвітою
  - Проводжу час за комп'ютером, в Інтернеті
  - Ходжу в кіно, театр, на концерти
  - Займаюсь спортом
  - Ходжу в кафе, бари, ресторани
  - Беру участь у громадському та політичному житті
  - Нічим особливим не займаюся, просто відпочиваю і розслабляюся
  - Інше (напишіть) _____
12. Як часто Ви відвідуєте місця розваг і відпочинку?
- Частіше, ніж раз на тиждень
  - Раз в місяць
  - Рідше, ніж раз на місяць

- По святах
  - Дуже рідко
  - Інше
  - Важко відповісти
13. Наскільки Ви завантажені виконанням хатніх обов'язків?
- Сильно завантажений (а)
  - Завантажений (а) в невеликому ступені, нормально
  - Зовсім не завантажений (а)
  - Важко відповісти
14. Що має для Вас найбільше значення в Вашому дозвіллі?
- Побачитися з друзями, знайомими
  - Відновити сили і відпочити після навчання, роботи
  - Ви можете подивитись щось нове, побувати в цікавих місцях
  - Отримати емоції, враження
  - Нічого з перерахованого
15. З ким Ви найчастіше проводите дозвілля?
- З членами сім'ї
  - З коханою людиною
  - З друзями по роботі / навчанні
  - З сусідами, жителями свого району
  - З випадковими людьми
  - На самоті
16. Яким чином Ви зазвичай організовуєте своє дозвілля?
- Люблю самостійно займатися організацією дозвілля
  - За мене зазвичай думають інші, а мені залишається тільки вибрати
  - Спільно з друзями або рідними
17. Якому виду відпочинку ви віддаєте перевагу?
- Пляжний відпочинок
  - Лікування в санаторіях

- У будинках відпочинку, пансіонатах
  - Риболовля, полювання, туризм
  - Екскурсії, подорожі до історичних пам'ятних місць
  - Відпочинок на дачі
  - Важко відповісти
  - Інше (напишіть) _____
18. Уявіть, що в нашому місті / районі проходить тиждень культури і мистецтва, Ви можете безкоштовно відвідати один захід. Що б Ви обрали?
- Вечір гумору і сатири
  - Драматичний театр, опера, балет
  - Ляльковий театр
  - Концерт класичної музики
  - Концерт естрадної або поп-музики
  - Концерт народної музики
  - Концерт рок-музики
  - Мюзикл, оперета, пантоміма
  - Циркова вистава
  - Нікуди не пішов / не пішла б, мені це не цікаво
  - Важко відповісти
  - Інше (напишіть)
19. Як часто Ви відвідуєте кінотеатри?
- Декілька разів на місяць
  - Кілька разів на рік
  - Один раз в рік
  - Один раз в два-три роки
  - Практично не відвідную
  - Ніколи не був (а) в кінотеатрі
  - Важко відповісти

20. Оберіть, будь ласка, один вислів найбільш близький Вам:

- Я прихильник (ця) домашнього дозвілля
- Я прихильник (ця) активного дозвілля
- Я прихильник (ця) творчого дозвілля
- Я прихильник (ця) культурного дозвілля
- Я прихильник (ця) розважального дозвілля
- Інше (вказіть) _____

21. Серед запропонованих нижче видів дозвілля оберіть найбільш близький для вас:

- Риболовля
- Відпочинок з друзями
- Відвідування клубів
- Спортивні ігри
- Туризм
- Читання
- Відвідування центрів краси,
- Відвідування театрів, кіно, концертів
- Рукоділля

22. Чи згодні Ви з тим, що для того, щоб добре провести час, обов'язково потрібно витратити багато грошей?

- Так, абсолютно згоден (а)
- Швидше згоден (а)
- Скоріше не згоден (а)
- Ні, абсолютно не згоден (а)

23. Чи існують у Вас фінансові труднощі при виборі дозвілля?

- Так, я змушений (а) себе обмежувати
- Ні, я можу дозволити собі будь-який відпочинок
- Важко відповісти

24. Який компонент для Вас найбільш важливий в дозвіллі? Відзначте не більше 2-х варіантів.
- Спортивний
  - Розвиваючий
  - Самовираження
  - Розважальний
  - Рекреаційний
  - Культурний
  - Спілкування
  - Інше (вказіть) _____
25. Чи часто Ви проводите вільний час так, як Вам хочеться?
- Майже завжди
  - Приблизно у половині випадків
  - Рідко
  - Важко відповісти
26. Що Вам заважає проводити вільний час так, як хочеться?
- Нестача культурно-дозвіллевих установ
  - Брак часу
  - Втома після роботи
  - Робота в нічні зміни
  - Нестача особистих коштів
  - Невміння організувати свій вільний час
  - Інші причини _____
27. Якби у Вас з'явилося більше вільного часу / грошей, як би Ви хотіли провести своє дозвілля?
- Побувати на виставці в музеї
  - Відвідати кінотеатр
  - Відпочити за містом
  - Поїхати у закордонну подорож

- Сходити до нічного клубу
- Пограти в боулінг, більярд
- Посидіти в кафе, барі, ресторані
- Зайнятися рукоділлям
- Зайнятися шопінгом в торговому комплексі
- Відвідувати спортивні секції, фітнес клуб, басейн
- Інше _____